

SU

28 Eylül 2019

SUYUN AKMA HAKKI: BİR AÇILIŞ

Dünya her zamankinden daha sıcak ve her zamankinden daha hızla ısınıyor. Dünya her zamankinden daha kirli ve her zamankinden daha hızla kirleniyor. Sınırlı kaynaklarla sınırsız büyümeye çalışıyoruz. Sınırlı yutakla sınırsız kirlletmeye çalışıyoruz. Sınırları açtık, yok oluşa gidiyoruz.

"Yedinci kıta içimizde, kanımızda, beynimizde. Bozuk ve adaletsiz bir sistem içerisinde bu sistemin kendisini de değiştirmeye çalışıyoruz. Ve kesinlikle ne yapacağımızın farkında değiliz."

Açılış konuşması bir itiraf gibi başlıyor: bilmiyoruz. Ne yapacağımızı bilmiyoruz ama bilmemenin kendisini bir hareket noktası olarak kabul ediyoruz. İnsanlığın yok olup yok olmayacağını bilmiyoruz ama insan haklarının, hayvan haklarının, doğa haklarının yok olacağından eminiz. Bu mücadelenin kendimizle mücadele olduğunu söylüyor açılış – düşmanı dışarıda aramak kolay, ama biz o düşmanın ta kendisiyiz.

Sindirim programının ilk kamusal buluşması su için, suyun akma hakkı için. Üç yıldır solunum programıyla kapalı toplantılarda biriken düşünceler şimdi kamusal alana taşınıyor – bienal çerçevesinde ama bienalden taşarak. Maraton formatında: araştırmacılar, aktivistler, sanatçılar, müzisyenler ardışık olarak sahne alacak, her sunum yaklaşık yirmi dakika sürecek, aralarında sahne değişimi olacak.

KISIR DÖNGÜ: İSTANBUL'UN SUYLA İMTİHANI

İlk sunum İstanbul'un suyunun hikâyesini anlatıyor – ve bu hikâye bir kısır döngü. Doğal su döngüsü basit: yüzeylerden buharlaşma, bulut, yağış, toprakla buluşma. Ama İstanbul'da toprak nerede? Her yer beton ve asfalt. Yağmur toprağa değemiyor, sızamıyor, döngü sekteye uğruyor. Neden her yer beton? Çünkü göç var. Neden göç var? Çünkü yatırım burada. Neden yatırım burada? Çünkü kârlı. Musluktan su aktığı sürece insan akmaya devam edecek.

Araştırmacı rakamları sıralıyor ve her rakam bir yara: 15 milyonu aşkın nüfus, günde 2,73 milyon metreküp su tüketimi – bu devasa bir su canavarı. Şebeke kaybı yüzde yirmi üç buçuk – her dört bardak sudan biri barajdan çıkıp evlere ulaşmadan çatlaklardan, patlaklardan toprağa sızarak kayboluyor. Yüz yetmişten fazla dere beton kanalların içine hapsedilmiş. Yıllık yağış Türkiye ortalamasının üzerinde – su fakiri bir şehir değil bu, su yönetimi fakiri bir şehir. Terkos Gölü 1880'lerden beri İstanbul'u besliyor ama şimdi tuz basması tehlikesiyle karşı karşıya. Çözüm olarak yüz seksen kilometre uzaktan, Büyük Melen'den su getiriliyor – bir mega kentin susuzluğunu başka bir coğrafyanın suyuyla giderme projesi.

"Şehir, suyu olan her yere uzanıyor. Elini attığı yerdeki suyu kurutuyor. Sonra daha uzağa uzanıyor."

SKAMANGANA SUSTU: KARADENİZ'İN KÜLTÜREL HAFIZASI

İkinci ses Karadeniz'den geliyor ve anlatı bir nesneyle başlıyor: skamangana. Dört bin yıllık bir düzenek – vadilerden akan küçük su kollarını kullanarak çalışan, çan sesiyle yabani hayvanları tarım alanlarından uzaklaştıran bir alet. Atalarımız hayvanları öldürmeyi akıllarından geçirmemiş; suyun, kestane ağacının ve aklın birleşimiyle bir çözüm üretmişler.

Ama skamanganalar durdu. Çünkü onları besleyen su kolları artık yok. Vadilerden derelere inen küçük kolların artıkları bile, kalıntıları bile kalmadı. Su toprakta dolaştığı gibi insan bedeninde kan dolaşır – yukarıdaki suyu kestiğinizde o

derenin vadi boyunca akan altındaki bütün yaşamın damarını kesmiş oluyorsunuz. Aktivist bu hikâyeyi "geldiler" diye anlatıyor — açgözlü, ikiyüzlü, enerji yalanlarıyla gelen birkaç şirket. Dağları dinamitle patlattılar, sahilleri kayalarla doldurdular, derelere kelepçe vurdular. Hidroelektrik santralleri — HES'ler — derelerin suyunu borulara hapsedip bıraktı. "Birazdan aşağıda geri bırakıyoruz" yalanıyla. Kırmızı benekli alabalıklar yok olmaya başladı; suyun kurumasıyla birlikte kültür de kuruyor.

Anlatı bir masala dönüşüyor: Çinka, Lazca'da su perisi. Periler Padişahı'nın kızı bir gün kafasını çıkarıp saçlarını tararken rüzgâr kafasını yuvarlamış, bir böğürtlen dikenini tutmuş, Çinka dikenini kutsayarak "soyun hiç tükenmesin" demiş. Masal yarıda kesiliyor: "Her şey yarım. Dere yarım, film yarım." Skamanganalar gibi masal da suyla birlikte akamıyor artık.

"Keşke Çinka bütün Karadeniz'i kutsasaymış. Kökünüz hiç çıkmasın, kimse gelemesin diye."

TOKSİK AŞK: YEDİNCİ KİTANIN İÇİNDEN

Üçüncü ses bilimsel ama dili şiirsel — üniversitede bu konuyu anlatan bir deniz bilimci, derslerine her zaman küçük bir örnek kabıyla gidiyor. Mikroplastiklerin hikâyesini anlatıyor: plastik üretiminde dokuz yüzden fazla kimyasal madde kullanılıyor, yüz kırk sekizi öldürücü. Halılarımız yanmıyorsa, poşetlerimiz sağlamsa, pet şişelerimiz esniyorsa bunun sebebi o kimyasallar. "Plastikle toksik bir aşk yaşıyoruz" diyor. "Ya benimsin ya kara toprağın — plastik öyle söylüyor bize."

Akdeniz bir mikroplastik çorbası. Doğu Akdeniz — tam da buranın suları — dünya haritasında en kırmızı bölgelerden biri. İskenderun Körfezi'nde, Mersin'de günde otuz bir kilogram plastik sahillere vuruyor, yüz katı denizin dibine gömülüyor. İki yüz mililitrelik küçük bir örnek kabında beş milyar mikroplastik parçacık. Beş milyar — sayarak hesaplanmış, oran-orantıyla doğrulanmış. Planktonlar yiyor, balıklar yiyor, foklar yiyor, kuşlar yiyor, biz yiyoruz. Çamaşır makinelerinden çıkan su bile plastik fiber dolu.

"Kaseti başa sarıyoruz. Plastiği attık. Plastik geri bize geldi. İşlendi, değişti, dönüştü. Tuzun içerisinde, midyede, istiridyede, balıkta, her şeyde."

İKİ DENİZ ARASI: MALZEME, SINIR, YÜRÜYÜŞ

Dördüncü ses bir mühendis-sanatçıya ait — mühendislik formasyonunun verdiği analitik bakışla, görsel sanatın verdiği gözlemci mesafesiyle İstanbul'u malzeme akışları üzerinden okuyor: taş ocakları, inşaat hafriyatı, beton. Gazi Mahallesi'nin arkasındaki taş ocakları gittikçe genişliyor. Eski linit yatakları hafriyatla doldurulmuş, üzerine üçüncü havalimanı inşa edilmiş — kentin bütün molozunun toplandığı "katastrofik" bir zemin. Bosphorus City: eski Halkalı çöplüğünün üzerine kurulmuş kapalı site, Küçük Çekmece Gölü'nden izinsiz çekilen suyla beslenen yapay kanal. Groteskin en yalın hali.

Ama mühendis-sanatçı yalnızca teşhis etmiyor, bir yöntem de öneriyor: yürümek. Yürüme eylemi insanlık tarihinin en temel hareketlerinden biri — Gandhi'nin yürüyüşlerinden 68 Paris ayaklanmasına, stalker kolektifinden Likya Yolu'na. Kanal İstanbul güzergâhını bir yürüyüş rotasına dönüştürmeyi teklif ediyor: insanlar olacak her ne varsa, iyi veya kötü, kendi bedenleriyle deneyimlesin. Sınır barajları tartışması da bu çerçeveye giriyor: GAP barajları, ABD-Meksika duvarı, İsrail-Filistin, Türkiye-Suriye sınırı — su bir güvenlik aracına, bir militarizm nesnesine dönüştürülüyor.

"Güvenlik barajlarıyla sudan bir sınır duvarı mı inşa ediliyor? Bu barajlar kimin güvenliğini sağlıyor? Su bütün hayatı bağlamlarından koparılarak bir militarizm aracına mı dönüştürülüyor?"

SUYUN SESİ: BİR KAPANIŞ

Maraton boyunca iki performans da sahne alıyor – bir grup su ritüeli gerçekleştiriyor, bedenlerini ve seslerini suyla buluşturarak; bir müzisyen bitki köklerinin suyla temasını elektrik sinyallerine, oradan sese dönüştürüyor. Bunlar yazılı transkripte yansımıyor ama programın ruhunu oluşturuyor: su yalnızca analiz edilecek bir nesne değil, deneyimlenecek, duyulacak, dokunulacak bir varlık. Araştırma ile performansın yan yana durması birbuçuk'un yöntemi: bilgi yalnızca veriden gelmez, bedenden de gelir.

Kapanışta genç bir ses yükseliyor, İngilizce: "Maybe they will ask me about you, the people you knew back in 2018. Maybe they will ask why you didn't do anything." Salonun üzerine çöken sessizlik bir cevap gibi. Önümüzdeki hafta benzin buluşması var – petrol ekonomisi, iklim krizi, müze protestoları. Sindirim'in kamusal maratonu başlamış, su ilk nesne olarak hem en somut hem en politik olanı ortaya koymuş: akma hakkı gasp edilen her dere, beton kanala hapsedilen her su yolu, mikroplastikle doldurulan her deniz, militarizm aracına dönüştürülen her baraj – hepsi aynı sistemin farklı yüzleri. Suyun akma hakkı aslında yaşamın akma hakkı.